

Roxana JOIȚA KHALIFA
(Universitatea din
București)

Figuri semantice în jargonul mass-mediei în româna actuală. Construcții metaforice

Abstract: (Semantic figures in the media's jargon in actual Romanian language. Metaphoric constructions)

The Romanian terminology of mass-media follows the general typology of the specialized vocabulary, separating the internal terminology (T_1) - which the *specialists* in this field of activity operate with - and the external terminology (T_2) - used by the common speakers. We treat T_1 as *jargon* and we propose a double perspective of the analysis: J_1 as the language of the professional group in mass media regarded from the relation common speaker-specialist, on one hand, and J_2 as the language of the professional group exclusively used by the specialists in this field, on the other hand. In the context of actual Romanian language, characterized by stylistic diversity, TMM is an interesting field of research from the perspective of its expressiveness. From the category of semantic figures, identified at both levels of the professional jargon of Romanian mass media (J_1 and J_2), the most frequent is the metaphor with its correspondent subcategories.

Key-words: mass media, terminology, professional jargon, semantic figures, metaphor.

Rezumat: Terminologia românească a mass-mediei urmează tipologia generală a lexicului specializat, diferențiindu-se terminologia internă (T_1) cu care operează *specialiștii* din acest domeniu de activitate și terminologia externă (T_2) utilizată de vorbitorii *nespecialiști*. În analiza noastră, numim T_1 *jargon* și propunem tratarea acestuia din două perspective: J_1 ca limbaj specific grupului profesional din mass-media în relația vorbitor comun-vorbitor specialist, pe de o parte, și J_2 ca limbaj al grupului profesional utilizat exclusiv de specialiștii din acest domeniu, pe de altă parte. În contextul limbii române actuale, caracterizată de diversitate stilistică, TMM constituie un domeniu interesant sub aspectul expresivității. Din categoria figurilor semantice, în cazul ambelor niveluri ale jargonului specific mass-mediei românești (J_1 , respectiv J_2), preponderentă, ca procedeu stilistic, este metafora cu subcategoriile aferente.

Cuvinte-cheie: mass-media, terminologie, jargon profesional, figuri semantice, metafora.

1. Terminologia românească a mass-mediei (TMM) urmează tipologia generală a lexicului specializat, diferențiindu-se *terminologia internă* (T_1) cu care operează *specialiștii* din acest domeniu de activitate și *terminologia externă* (T_2) utilizată de vorbitorii *nespecialiști* (Bidu-Vrânceanu 2007:19). În analiza noastră, numim T_1 *jargon*¹ și propunem tratarea acestuia din două perspective: J_1 ca limbaj specific grupului profesional din mass-media în relația *vorbitor comun-vorbitor specialist*, având în vedere aici lucrările teoretice la care au acces și *nespecialiștii*, pe de o parte, și J_2 ca limbaj al grupului profesional utilizat exclusiv de specialiștii din acest domeniu, pe de altă parte. Considerăm necesară operarea acestei delimitări² în cazul jargonului general specific mass-mediei, dată fiind existența a două niveluri lingvistice ale acestuia în TMM: nivelul lexicului atestat în lucrările de

¹Tratăm *jargonul* în accepțiunea consemnată în DSL:28, din care reținem „variantă a limbii naționale, delimitată după criteriul profesional, un limbaj tehnic, cu o terminologie de specialitate”, la care adăugăm diferențierea celor două niveluri ale jargonului, distincție pe care o considerăm productivă în analiza noastră (vezi *infra*).

²Limbajul informaticii cunoaște același tip de diferențiere, dar pe mai multe niveluri, în funcție de tipul de discurs informatic (Ștefănescu 2002:63).

specialitate (cu trăsături predominante de tip T_1 , unde termenul este tratat din perspectivă onomasiologică și de impunere a formelor) și cel al lexicului utilizat exclusiv în comunicarea orală de către vorbitorii specialiști (cu trăsături predominante tot de tip T_1 , tratând, însă, problemele decodării imediate și ale utilizării eficiente a sensului specializat, în comunicarea internă³), având o pronunțat caracter retoric⁴.

2. În contextul limbii române actuale, caracterizată de diversitate stilistică, TMM constituie un domeniu interesant sub aspectul expresivității. Eficiența și rapiditatea transmiterii mesajului în procesul de comunicare, care sunt specifice mass-mediei românești (Cătănescu 2006:5), determină adoptarea unui discurs cu evidente particularități stilistice. Acest fapt se manifestă atât în comunicarea raportată la publicul-receptor, cât și în comunicarea între specialiști, dat fiind stilul relaxat care predomină mass-media postdecembristă și comunicarea de masă, în sens general (Coman 1999:14). Din categoria figurilor semantice, în cazul ambelor niveluri ale jargonului specific mass-mediei românești (J_1 , respectiv J_2), preponderentă, ca procedeu stilistic, este metafora cu subcategoriile aferente. Aceasta constituie o sursă de expresivitate pe care o interpretăm ca neintenționată, dar productivă din perspectiva facilitării și eficienței procesului de comunicare. De asemenea, am identificat o serie de sintagme metaforice calchiate după model anglo-american⁵ cu mare frecvență în lucrările de specialitate și rol esențial în comunicarea de tip specializat.

3. Tropul fundamental cu mare frecvență în corpusul analizat, aparținând J_1 , este metafora. Aceasta are un rol descriptiv de „etichetare” subiectivă, prin insinuare (Cătănescu 2006:48), a entității conceptual-semantice denotate. În această categorie includem metafora nominală explicită și implicită, cu variantele predominante reprezentate de metaforele definiție (A este B) și apozitive (*ibidem*). Clasa metaforei verbale este slab reprezentată la nivelul J_1 în TMM (aceasta are o pondere sporită în J_2), iar formele care glosează termenul metaforizat sunt cel mai des întâlnite la nivelul J_1 în TMM. Acestea explică și dezambiguizează sensul denotat, având în vedere competențele culturale/intelectuale eterogene ale publicului-receptor. Din clasa metaforei menționăm: *păzitori de porți* (< engl. *gate-keepers*)/(metaforă substantival-genitivă) - „În bibliografia de specialitate, editorii sunt desemnați prin sintagma *păzitori de porți* (*gate-keepers*). Aceasta înseamnă că ei sunt aceia care controlează și regularizează fluxul de informații și de materiale care invadează redacția” (Coman 1999: 200); „acestea sunt selectate și prelucrate de *gate-keepers*, care, prin controlul pe care-l exercită, creează forma definitivă a știrii” (*ibidem*); „Cu alte cuvinte, ei *deschid poarta* pentru anumite informații, pe carele consideră interesante și *închid poarta*

³Prin comunicare internă, înțelegem transmiterea mesajului în context intern, destinat exclusiv grupului profesional din acest domeniu (vezi Zeca-Buzura 2005).

⁴Ariadna Ștefănescu menționează, cu referire la jargonul informaticii, faptul că „discursul științific are o componentă retorică, în sensul că activitatea științifică, pentru a se dezvolta, are nevoie de comunicare și de persuadarea comunității specialiștilor, iar apoi, eventual, de diseminarea rezultatelor ei în comunități socio-umane mai largi” (Ștefănescu 2002:63).

⁵ La nivel conceptual-semantic, TMM românească urmează modelul anglo-american, fapt care se reflectă, implicit, la nivel lingvistic, din rațiuni practice de facilitare a comunicării specializate și de integrare într-un context terminologic global. În acest sens, reținem opinia formulată de Cristian Tudor Popescu și reluată în Stoichițoiu-Ichim 2003b: „Un punct de vedere distinct în problema „englezismelor” din jargonele profesionale apare la un ziarist de notorietate – Cristian Tudor Popescu, care se dovedește extrem de tolerant, invocând criteriile pragmatice (precizie și brevilocvență) pentru a justifica utilizarea termenilor străini: «Jargonul este o *scurtătură*, o optimizare în vorbirea între doi inși *din bransă*. Ce rost ar mai avea traducerea oboșitoare în românește a unor concepte născute cu nume englezești? [...] Ca și argoul, jargonul nu produce confuzii, nu deformează sensuri, nu distruge limba gazdă, dimpotrivă, poate servi unei comunicări cât se poate de eficiente». (*Un cadavru umplut cu ziare. Scrieri*, Iași, Polirom, 2001, p. 158-159)” (Stoichițoiu-Ichim 2003b: 301).

pentru altele” (O’Sullivan 1994:126, *apud ibidem*). Se constată explicitarea amplă a sintagmei calchiate după engleză, denotând termenul *editor*, unitate lexicală simplă fundamentală în TMM. Metaforele de acest tip consolidează componenta figurativă a enunțului; *mintea limpede* (sinecdocă)- „*Mintea limpede* acoperă zona activităților creative – participă la ședința de sumar, propune materiale pentru jurnal, participă la elaborarea textelor video, la paginarea jurnalului, dă viză pe text, impune modificări de natură calitativă pentru diverse materiale, aduce completări de informații” (Zeca-Buzura 2005:79); „*Mintea limpede* înlocuiește editorii coordonatori atunci când este cazul (*punte*)” (*ibidem*); Se observă glosarea descriptivă a sintagmei terminologice prin enunțuri elaborate, precum și descrierea sensului apelând la o altă metaforă nominală – *punte*. Definirea unei construcții metaforice prin intermediul altei metafore conduce la ambiguitate semantică. Acest fapt atrage necesitatea descrierii explicite a sensului, după cum observăm, de altfel, în enunțurile ample care precedă cea de-a doua metaforă și însoțesc întreaga definiție a sintagmei terminologice. Totodată, varianta sinonimică, deși nu aparține aceluiași câmp semantic, se înscrie în aria conceptuală sugerată de construcția metaforică inițială; *săritura peste ax* (metaforă substantival-prepozițională) - „[...] este interzisă *săritura peste ax*, adică o succesiune de cadre în care subiectul imaginii – persoană sau obiect – este în primul plan în partea stângă a imaginii, iar în planul următor în partea dreaptă a imaginii (sau invers)” (Zeca-Buzura 2005:86). În această situație, se observă că definirea sensului se face explicit, printr-o descriere amplă, necesară în contextul în care aceasta apare; *desk/inima unui organ de presă* (metaforă definiție, după modelul A este B) - „(...) *desk-ul* este inima unui organ de presă, locul prin care trec și unde sunt triate toate informațiile” (Coman 2001a:42). Metafora explicită glosează termenul metaforizat care are sensul *redacție*, adresându-se, însă, specialiștilor din domeniu, și nu publicului larg, dat fiind faptul că dezambiguizarea semantică nu se face imediat, ci necesită integrarea contextuală a termenului; *tehnica interesului în suspensie* (metaforă complexă, combinând o metaforă substantival-genitivală și una substantival-prepozițională), unitate lexicală complexă clasată drept calc structural total imperfect⁶ după limba engleză (*suspended-interest story*) - „Totuși, de-a lungul timpului s-au dezvoltat în special două tipuri de organizare a acestui tip de articol (articol de tip *feature* - n.n.) [...]: *tehnica interesului în suspensie* și *tehnica deal-vale*. Articolele mai scurte de tip *feature* sunt de obicei scrise folosind *tehnica interesului în suspensie*. Articolul începe printr-un *lead* care captează atenția publicului, ținând-o trează prin paragrafele explicative ale articolului” (Coman 2001b:126). Se remarcă explicitarea amplă, descriptivă a sensului, dezambiguizarea semantică nefiind posibilă la nivel deductiv. Se face trimitere, totodată, la relația de antonimie pe care o dezvoltă alăturarea contrastivă „*tehnica interesului în suspensie* și *tehnica deal-vale*”; *tehnica deal-vale* (metaforă nominală creată pe baza relației de opoziție conceptual-semantică între determinanții structurii lexicale), unitate lexicală complexă clasată drept calc structural total imperfect după limba engleză (*valleys and peaks story*) - „Totuși, de-a lungul timpului s-au dezvoltat în special două tipuri de organizare a acestui tip de articol (*articol de tip feature* - n.n.) [...]: *tehnica interesului în suspensie* și *tehnica deal-vale*. Articolele mai scurte de tip *feature* sunt de obicei scrise folosind *tehnica interesului în suspensie*. [...]. *Articolele-feature* mai lungi sunt structurate de obicei după modelul *deal-vale*. Între *lead* și paragraful final se află *dealuri* și *văi* de informație. *Văile* reprezintă informațiile expuse de reporter, iar *dealurile* – exemplele,

⁶ Vezi Stoichițoiu-Ichim 2006b.

anecdotele și ilustrațiile folosite pentru a amplifica expunerea” (Coman 2001b:126). Și în acest caz, sensul este prezentat explicit, prin mijloace descriptive, care descompun, de fapt, sensul metaforic conținut. Valențele figurative sunt rezultatul denumirii unei unități lexicale cu sens abstract prin intermediul unor unități lexicale având sens concret; **a genera documente** (metaforă verbală) - „Pentru orice ediție a jurnalului, editorul coordonator *va genera* două *documente* de bază” (Zeca-Buzura 2005:91). Componentă importantă a discursului specific mass-mediei, prin excelență convențională și nonambiguă (Cvasnii Cătănescu 2006:50), metafora verbală este slab reprezentată în J_1 . Valoarea expresivă (de altfel, limitată) a construcțiilor verbale de tip metaforic este dată de alăturarea [+abstract]/ [+concret] care conduce la o entitate referențială cu trăsătura [+abstract] la nivelul TMM. Astfel de construcții sunt mai bine reprezentate la nivelul J_2 , dată fiind oralitatea specifică acestui tip de comunicare.

4. Unitățile lexicale la nivelul J_2 prezintă un grad mare de expresivitate, având în vedere particularitățile implicite date de specificul J_2 (vezi *supra* 1.) și apelează la elemente aparținând lexicului specializat din acest domeniu. Se constată frecvența mare în uz, în comunicarea internă (vezi *supra* 1.) a construcțiilor metaforice verbale și nominale care urmează modelul anglo-american și care transpun cu mijloace proprii limbii receptoare unități conceptual-semantice din limba sursă.

Construcțiile metaforice verbale sunt alcătuite, în general, urmând schema *verb+substantiv(+/- prepoziție)*: *a trage o știre (în jurnal)* (a adăuga o știre în jurnal), *a flota o știre* (a scoate temporar o știre din jurnal), *a monta o știre* (a edita o știre în forma finală în vederea difuzării), *a înverzi o știre* (a marca în desfășurător, cromatic, stadiul final al editării unei știri), *a înșira imaginile* (a ordona imaginile filmate în vederea editării video), *a converti imagini* (a transpune imaginile în formatul editării video), *a curge* (d. imagini - a recepționa imaginile transmise de la fața locului producerii unui eveniment), *a vărsa un material* (a trimite un material în baza comună de date), *a pica în emisie* (d. un material - a putea fi vizualizat în baza de emisie), *a sparge emisia* (a întrerupe difuzarea unui program pentru transmiterea unei informații de ultimă oră), *a tăia/a lipi o ambianță* (a selecta o anumită secvență din imaginile filmate la fața locului), *a titra o ambianță* (a pune titraj pe o anumită secvență de imagini al cărei sunet este inteligibil). Se remarcă frecvența metaforelor centrate asupra aceluiași termen de bază, ilustrând capacitatea acestui tip de limbaj de a multiplica extinderile unui concept fundamental, în cazul TMM: *știre, imagine, material, emisie*. Totodată, se constată dezvoltarea relațiilor semantice de polisemie în planul determinantilor substantivali din structura construcțiilor metaforice *verb+substantiv*. Acest fapt sugerează valențele figurative pe care aceștia le manifestă în contextul în care sunt utilizați.

Din categoria metonimiilor semnalăm construcții de tipul *a fi/ a intra/a sta pe galben* (< suportul grafic de culoare galbenă pentru breaking news), *a pune pe rață* (< *rață* – simbolul grafic al motorului de trimitere a materialelor), *a fi roșu/galben/verde* (d. știri < în funcție de semnalizarea cromatică a stadiului de redactare la care se află o știre la un moment dat, în vederea editării finale). De asemenea, la nivelul J_2 al TMM, se observă utilizarea structurilor frazeologice verbale, prin calchiere parțială după model anglo-american. Din această categorie menționăm: *a fi over/ a fi under* (a fi peste/sub durata jurnalului), *a face un round-up* (a recapitula principalele informații din jurnal), *a lăsa în full* (*full* - abreviere prin elipsă a structurii *full-screen*) (a viziona imaginile în întregime), *a pune în share* (a trimite materialele în baza comună de date).

Construcțiile metaforice nominale, la acest nivel al TMM, includ structuri lexicale

împrumutate sau calchiate parțial din/după limba engleză. Din această categorie menționăm *off/off chior* (material exclusiv video; imagini montate fără o bază de text) – în cazul determinatului *off* (anglicism neasimilat, dar fundamental în TMM românească) se observă conversiunea adjectivului/adverbului *off*, care funcționează în TMM exclusiv ca substantiv și care primește chiar determinanți în alcătuirea unor sintagme denotative. Aceeași situație se constată și în cazul împrumutului neologic *live*⁷, care își schimbă categoria morfologică (în TMM funcționează exclusiv ca substantiv) și formează structuri lexicale de tipul *a avea un live/a fi în live* (a transmite în direct un eveniment/o intervenție în direct).

Antonomaza constituie un element figurativ cu mare mobilitate (migrând dintr-un registru stilistic în altul unde se poate multiplica continuu, sub noi valori textuale), construit la origine prin substituție și aluzie culturală (Cvasnii Cătănescu 2006:46). La nivelul TMM, acest trop nu mai este neapărat figură savantă, apărând deseori strict dependent de anumite contexte de moment. Deși antonomaza publicistică tinde să aibă reprezentări perisabile, în general (*ibidem*), în domeniul mass-mediei aceasta funcționează ca element lexical fundamental. Din această categorie fac parte substantive ca *beta* care desemnează corpul propriu-zis al știrii de televiziune și care cuprinde textul citit de editorul de voce și imaginile filmate cu echipamente de tip BETA, precum și *video/cap video* – imaginea (filmată cu camere video) în care apare doar prezentatorul; secvența care introduce știrea/materialul filmat propriu-zise. Prin urmare, în aceste situații, numele care desemnează un anumit tip de echipament tehnic - substantiv propriu/substantiv rezultat în urma abrevierii prin elipsă – devine emblematic pentru o anumită categorie de obiecte.

Bibliografie

- Bidu-Vrânceanu, Angela (coord.). 2000. *Lexic comun, lexic specializat*. Ed. Universității București.
- Bidu-Vrânceanu, Angela. 2007. *Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte*. Ed. Universității București.
- Bidu-Vrânceanu, Angela (coord.), 2010. *Terminologie și terminologii*. Ed. Universității București.
- Cvasnii Cătănescu, Maria. 2006. *Retorică publicistică – de la paratext la text*. Ed. Universității București.
- Stoichițoiu-Ichim, Adriana. 2002. „Asimilarea împrumuturilor englezești: aspecte actuale ale dinamicii sensurilor”, în Pană-Dindelegan, Gabriela (coord.), *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*. Ed. Universității București, p. 249-262.
- Idem. 2003b. „Influența limbii engleze în terminologia politică a românei actuale”, în Pană-Dindelegan, Gabriela (coord.), *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, vol.II. București: Ed. Universității București, p. 299-323.
- Idem. 2006 a. *Creativitate lexicală în româna actuală*. Ed. Universității București.
- Idem. 2006 b. *Aspecte ale influenței engleze în româna actuală*. Ed. Universității București.
- Idem. 2006 c. „Observații privind grafia anglicismelor din presa actuală”, în Sala, Marius (coord.), *Studii de gramatică și de formare a cuvintelor*, București: Editura Academiei Române, p. 398-411.
- Ștefănescu, Ariadna. 2002. „Caracteristici ale limbajului vag în argonul informaticii”, în Pană Dindelegan, Gabriela (coord.) *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, Ed. Universității București, p. 249-299.

⁷(transmisie)/(a transmite) *Live* – adjectivul invariabil /adverbul *live* din limba engleză funcționează în TMM, prin conversiune, cu valoare substantivală, deși *live* apare în dicționare, exclusiv ca adjectiv, respectiv adverb.

Surse

I - Lucrări de specialitate

Bălășescu, Mădălina. 2003. *Manual de producție de televiziune*. Iași: Editura Polirom.

Coman, Mihai. 1999. *Introducere în sistemul mass-media*, Iași: Editura Polirom.

Coman, Mihai (coord.). 2001. *Manual de jurnalism. Tehnici fundamentale de redactare* (vol.I-II, ediția a II-a). Iași: Editura Polirom.

Zeca-Buzura, Daniela.2005. *Jurnalismul de televiziune*. Iași: Editura Polirom.

II - Dicționare (generale și terminologice)

DSL – Bidu-Vrânceanu, Angela, Călărașu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș,

Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela. 2001. *Dicționar de științe ale limbii*. București: Editura Nemira.